

Beschermwaardigheidsstoetsing

Wandreliëf Jan Maaskant aan de buitengevel van het UMC Utrecht

Beschermwaardigheidstoetsing

In dit rapport wordt verslag gedaan van de beschermwaardigheidstoetsing betreffende een wandreliëf van Jan Maaskant aan de buitengevel van UMC Utrecht. Deze toetsing was gericht op het doen van een uitspraak over het belang van het object voor het Nederlandse cultuurbezit.

Commissie

Deze toetsing is uitgevoerd door de toetsingscommissie beschermwaardigheid (TCB). De TCB is ingesteld door de stichting Museumregister Nederland op grond van de Leidraad Afstoting Museale Objecten (LAMO) en de Erfgoedwet.

De basisbezetting van de TCB bestaat voor deze toetsing uit voorzitter Liselotte Olthuijs en museaal expertlid Agnes Vugts. Als secretariaat van de commissie trad bij deze toetsing op: Nicole Vieveen.

Per toetsing wordt de basisbezetting van de TCB aangevuld met deskundigen ter zake van de specifieke eigenschappen van de objecten of (deel)collecties waarop de toetsing betrekking heeft. Een van deze deskundigen kan door de opdrachtgever voorgedragen worden. De overige deskundigen worden voorgedragen door of via het TCB deskundigenteam.

De opdrachtgever heeft afgezien van een voordracht. Voor de toetsing zijn de volgende deskundigen benoemd door het bestuur van de stichting Museumregister Nederland:

- Véronique Baar
- Véronique Hoedemakers

Zitting

De commissie heeft de toetsing behandeld tijdens een zitting bij UMC Utrecht op 21 augustus 2026.

Aanleiding

UMC Utrecht heeft de TCB verzocht om een beschermwaardigheidstoetsing uit te voeren met betrekking tot een wandreliëf van Jan Maaskant. Het reliëf bevindt zich aan de buitenmuur van de voormalige Radiotherapiebunker. Aanleiding voor dit verzoek betreft de (mogelijke) uitbreiding van het gebouw waardoor het kunstwerk niet in de huidige setting behouden kan blijven.

Geraadpleegde informatie

Ontvangen documentatie vanuit de opdrachtgever:

- Notitie 'Kunsttoepassing Jan Maaskant aan de buitengevel van het UMC Utrecht'
- Eugène Terwindt, Anke Leys (red.), *Kunst Wegwijzer. Beeldende kunst bij het Academisch Ziekenhuis Utrecht*, Utrecht: Academisch Ziekenhuis Utrecht, Public Relations en Voorlichting, 1989. ("AZU-kunstwijzer")
- Afbeeldingen

Bezichtiging van het kunstwerk en toelichting op 21 augustus 2026 door:

- Jona van Zetten, afdeling Kunstzaken
- Noortje van Bentum, afdeling Kunstzaken

Geraadpleegde literatuur en referenties:

- Ingezien tijdens de zitting: Marianne Zwollo, Wouter Reh, Bert de Laaf, *Beelden in structuren, een verslag van de ontwikkeling van een beeldend structuurplan voor het academisch ziekenhuis Utrecht*, september 1984.
- <https://rkd.nl/artists/51593>
- Haags Gemeentemuseum, *Jan Maaskant*, tentoonstellingscatalogus 1972.
- Van Abbemuseum, *Jan Maaskant 1970-1979: beelden en reliëfs*, tentoonstellingscatalogus 1979.
- Cees de Boer, 'Kunst in het Ziekenhuis – De toegepaste kunst van het AZU' in: *De Architect*, november 1989, p. 131-137.
- 'Wandreliëf bij radiotherapie' in: *AZU Nieuws*, 1989.
- Geurt Imanse (red.), *De Nederlandse identiteit in de kunst na 1945*, Amsterdam: Meulenhoff, 1984.
- Wilma Jansen, *Kunstopdrachten van de Rijksgebouwendienst na 1945*, Rotterdam: 010, 1995.
- Hans van den Ban, Wijnand Galema, *In opdracht. Zestig jaar percentageregeling beeldende kunst bij rijksgebouwen*, Amsterdam: SUN, 2011.

Als bijlage opgenomen bij dit rapport:

- Verzameld overzicht (niet volledig) van opdrachten in de publieke ruimte door Jan Maaskant.

NB: de commissie heeft via UMC Utrecht aanvullende informatie bij de kunstenaar opgevraagd, maar deze informatie was nog niet beschikbaar binnen het tijdpad van deze toetsing. De commissie benadrukt dat de informatie die kunstenaars nog kunnen leveren over de opdracht en de aanwezige kunstwerken relevante bronnen zijn voor UMC Utrecht en het traject van herbestemmen, behouden en afstoten.

Objectgegevens

Foto genomen door de TCB tijdens bezichtiging op 21 augustus 2026.

Titel: Zonder titel / onbekend

Omschrijving: wandreliëf

Jaar: 1989

Materiaal: rvs (deels blauw gelakt)

Locatie: aan de buitengevel van de (voormalige) Radiotherapiebunker, UMC Utrecht.

Referentiekader beschermwaardigheidsstoetsing

De TCB heeft onderhavige beoordeling uitgevoerd met gebruikmaking van de waarderingscriteria van de methodiek 'Op de Museale weegschaal'.

Vervolgens is de toetsing uitgevoerd aan de hand van het referentiekader van de Erfgoedwet voor beschermwaardigheid van cultuurgoederen. In de zin van de Erfgoedwet gelden hiervoor de volgende criteria:

- **Onvervangbaar:** er is geen of nagenoeg geen gelijk of gelijksoortig object in goede staat in het Nederlandse publieke domein aanwezig.
- **Onmisbaar:** het object heeft minimaal een van de volgende functies:

Symboolfunctie: een duidelijke herinnering aan personen of gebeurtenissen die voor de Nederlandse geschiedenis van overtuigend belang zijn.

Schakelfunctie: een wezenlijk element in de ontwikkeling die voor de wetenschapsbeoefening, met inbegrip van de beoefening van de cultuurgeschiedenis, in Nederland van overtuigend belang is.

IJkfunctie: een wezenlijke bijdrage in het onderzoek of de kennis van andere belangrijke cultuurgoederen.

Voorwoord

Het wandreliëf van Jan Maaskant is onderdeel van een ensemble van 28 kunsttoepassingen van 18 verschillende kunstenaars, die tussen 1983 en 1989 in het kader van de percentageregeling opdracht kregen om het nieuwe ziekenhuis met kunst te verrijken. Het doel van dit omvangrijke project was om kunst en architectuur als één geheel te laten functioneren en kunst en vormgeving te integreren in het gebouw. De kunst levert een belangrijke bijdrage aan de belevingswaarde en is onlosmakelijk verbonden met de architectuur en het gedachtegoed van de bouw van het nieuwe ziekenhuis in de jaren tachtig. De grootschaligheid van het project is opvallend. Dat geldt ook voor de consistente manier waarop het overkoepelende concept van het gebouw is doorgevoerd in de kunstwerken. Hoewel de commissie de exacte opdrachtformuleringen niet kent, wordt het resultaat als een eenheid ervaren.

Een aantal kunsttoepassingen uit het ensemble is niet meer aanwezig.

In het kader van deze toetsing heeft de commissie zich conform het verzoek gericht op de beoordeling van het individuele werk binnen de context van het publieke domein in Nederland. Het rapport is niet gericht op het gehele ensemble van nog aanwezige kunsttoepassingen binnen UMC Utrecht.

Desalniettemin benadrukt de commissie dat het werk van Jan Maaskant deel uitmaakt van een samenhangend geheel, dat bovendien momenteel nog voor een groot deel intact is. Voor UMC Utrecht, als eigenaar en opdrachtgever van deze kunsttoepassingen, is het van belang inzicht te hebben in de achterliggende visie en samenhang van dit concept. De commissie beveelt dan ook aan om het onderzoek naar de kunst en de oorspronkelijke opdracht nader te verdiepen en de bevindingen hiervan zorgvuldig te documenteren.

Waardering aan de hand van de methodiek 'Op de Museale weegschaal'

Referentiekader

Het referentiekader voor de waardering is nationaal (Nederland).

Kenmerken

Toestand: de conditie van het wandreliëf is redelijk. De verschillende onderdelen zijn vervuild en vertonen sporen van verwerking, maar het geheel is niet in slechte materiële staat (er lijkt geen sprake van onherstelbare schade). De muur waarop de elementen zijn bevestigd en de locatie waar het werk zich bevindt ogen in de huidige situatie verwaarloosd.

Ensemble: het wandreliëf bestaat uit verschillende geometrische vormen. Samen met de ruimte daaromheen vormt het één geheel. Hoewel het werk compleet is – alle onderdelen zijn nog aanwezig - doet de verslechterde conditie en de vervallen, huidige setting afbreuk aan de oorspronkelijke samenhang. Bovendien is de contextuele authenticiteit verdwenen doordat het gebruik van de locatie is veranderd; er is geen doorstroom van bezoekers van het ziekenhuis meer. Door veranderingen op het terrein zijn de zichtlijnen verdwenen.

Herkomst: in het kader van de percentageregeling werden kunstenaars, waaronder Jan Maaskant, tussen 1983 en 1989 betrokken bij de totstandkoming van het nieuwe ziekenhuisgebouw, dat werd ontworpen door EGM Architecten. In die zin is de herkomst helder, maar de exacte opdracht die Jan Maaskant kreeg is de commissie niet bekend.

Zeldzaamheid en representatie: Jan Maaskant heeft aan veel opdrachten voor kunst in de publieke ruimte gewerkt. Dit gaat zowel om beelden die losstaan in de ruimte, als reliëfs voor (buiten)wanden. Een aantal voorbeelden zijn opgenomen als bijlagen bij dit rapport.

Ondanks dat een aantal van zijn projecten in de openbare ruimte inmiddels zijn verdwenen, is de beeldtaal van Jan Maaskant nog steeds vertegenwoordigd in het publieke domein. Dit gaat zowel om losstaande, meer autonome beelden als om enkele reliëfs.

Cultuurhistorisch

Historisch: hoewel de context van het wandreliëf en het gehele ensemble, namelijk een zeer omvangrijke opdracht in het kader van de percentageregeling, refereert aan een belangrijke periode voor de kunstgeschiedenis in Nederland en het publieke kunstbezit, ziet de commissie geen wezenlijke historische waarde in het kunstwerk zelf. (waardering: laag)

Artistiek: Jan Maaskant is een representant van de naoorlogse geometrische abstracte kunst en in het bijzonder de neo-structuralisten. Hoewel van een andere categorie, wordt hij samen met André Volten en Carel Visser genoemd als kunstenaars die '(...) gebruikmaakten van eenvoudige geometrische basisvormen en wetmatige ordeningssystemen als rasters, herhaling, verschuiving en dergelijke, maar die regelmatigheid bijna altijd weer verstoorden door een persoonlijk ingrijpen' (bron: Geert Imanse, *De Nederlandse identiteit in de kunst na 1945*, p. 113). Jan Maaskant genoot landelijke erkenning en heeft veelvuldig werk in opdracht gemaakt waaronder een aantal rijksopdrachten, en is opgenomen in de collecties van onder andere het Kröller-Müller Museum, Boijmans Van Beuningen, het Kunstmuseum in Den Haag en het Van Abbemuseum.

Het reliëf bij UMC Utrecht is zeer representatief voor het consequente oeuvre en de stijl van Jan Maaskant. Echter, binnen een bredere context van abstract geometrische kunst uit de jaren tachtig is de artistieke waarde van het werk niet uitzonderlijk. (waardering: gemiddeld)

Informatief: de commissie ziet geen wezenlijke informatieve waarde in het werk. (waardering: laag)

Sociaal-Maatschappelijk

Maatschappelijk: voor zover de commissie bekend, vervult het werk in de huidige setting geen functie voor een bepaalde groep of gemeenschap. (waardering: laag)

Beleving: de beleving van het kunstwerk wordt in de huidige situatie belemmerd. Een substantieel deel van de beleving is verloren gegaan (zie ook toelichting bij 'ensemble' hierboven). De commissie schat in dat de oorspronkelijke beleving destijds al niet een krachtige, unieke ervaring teweegbracht. De locatiekwaliteit – oftewel de mate waarin het werk tot zijn recht komt in de fysieke context waarvoor het is ontworpen – lijkt vanaf het begin al wat beperkt te zijn geweest. In de huidige situatie komt het werk op deze plek nog minder goed tot zijn recht. (waardering: laag)

Gebruik

Museaal: het wandreliëf is nog op de oorspronkelijke plek aanwezig en is toegankelijk, maar speelt een verminderde rol in de presentatie van kunst in het UMC. Er is geen duiding van het werk ter plaatse of elders aanwezig om bezoekers over het werk te informeren. Er ligt wel een mogelijkheid om deze waarde verder te ontwikkelen. (waardering: laag)

Economisch: er is geen sprake van een wezenlijke economische waarde van dit werk. (waardering: laag)

Waardering beschermwaardigheidscriteria

Onvervangbaarheid

De TCB acht het kunstwerk van Jan Maaskant aan de buitengevel van UMC Utrecht niet onvervangbaar: er zijn vergelijkbare werken in goede staat van deze kunstenaar aanwezig in het publieke domein.

Onmisbaarheid

Symboolfunctie: het wandreliëf van Jan Maaskant aan de buitengevel van UMC Utrecht vervult geen wezenlijke symboolfunctie. De context waarin het werk tot stand is gekomen, is een mooi en zeer omvangrijk voorbeeld van de toepassing van de percentageregeling. Kijkend naar het werk zelf, ziet de commissie echter geen overtuigend belang m.b.t. een duidelijke herinnering aan personen of gebeurtenissen.

Schakelfunctie: De commissie ziet het werk niet als wezenlijk element in de ontwikkeling die voor de wetenschapsbeoefening van overtuigend belang is. Hoewel Jan Maaskant landelijke erkenning genoot, onder meer blijkend uit de vele opdrachten voor kunst in de publieke ruimte, vervulde hij binnen het genre van geometrisch abstracte kunst in Nederland niet dezelfde prominente rol als tijdgenoten André Volten en Carel Visser.

Ijkfunctie: de commissie acht de bijdrage van het wandreliëf aan het onderzoek of de kennis van andere cultuurgoederen beperkt, vanwege de aanwezigheid van andere publieke werken die in een vergelijkbare context tot stand zijn gekomen. De commissie benadrukt nogmaals de bijzondere setting en omvang van het gehele project en de wijze waarop versmelting van kunst en architectuur heeft plaatsgevonden, maar ziet in het individuele werk van Jan Maaskant geen wezenlijke ijkfunctie.

Conclusie

Op grond van al het vorenstaande acht de TCB het kunstwerk van Jan Maaskant niet beschermwaardig in de zin van de Erfgoedwet.